

Część I

Komentarz praktyczny z orzecznictwem

Rozdział 1. System środków zaskarżenia w polskim prawie karnym procesowym

1. Ogólna charakterystyka środków zaskarżenia w polskim prawie karnym procesowym
2. Dwuinstancyjność postępowania karnego
3. Wybór orzecznictwa
 - 3.1. Ogólna charakterystyka środków zaskarżenia
 - 3.2. Model kontroli odwoławczej
 - 3.3. Dwuinstancyjność postępowania karnego

Rozdział 2. Warunki skutecznego wniesienia środków zaskarżenia

1. Wymagania formalne – uwagi ogólne
2. Wybór orzecznictwa

Rozdział 3. Wspólne wymogi formalne dla środków zaskarżenia w procesie karnym

1. Wymogi pisma procesowego
2. Wniesienie środka zaskarżenia przez uprawniony podmiot
3. Zachowanie terminu do wniesienia środka zaskarżenia
4. Szczególne wymagania formalne dla środków zaskarżenia
5. Wybór orzecznictwa

Rozdział 4. Zwyczajne środki odwoławcze

1. Skarga odwoławcza
2. Podmioty uprawnione do wniesienia środka odwoławczego
3. Wybór orzecznictwa

Rozdział 5. Wymogi formalne środków odwoławczych

1. Wymogi pisma procesowego
2. Wskazanie zaskarżonego rozstrzygnięcia
3. Zakres zaskarżenia
4. Kierunek środka odwoławczego
5. Zarzuty odwoławcze
6. Formułowanie zarzutów odwoławczych

7. Pojęcie przyczyny odwoławczej
 - 7.1 Uwagi wstępne
 - 7.2 Przyczyny odwoławcze względne
 - 7.3. Poszczególne względne przyczyny odwoławcze
8. Przyczyny odwoławcze bezwzględne
 - 8.1. Istota bezwzględnych przyczyn odwoławczych
 - 8.2. Katalog bezwzględnych przyczyn odwoławczych
9. Wybór orzecznictwa
 - 9.1. Wymogi pisma procesowego
 - 9.2. Wskazanie zaskarżonego rozstrzygnięcia
 - 9.3. Zakres zaskarżenia
 - 9.4. Kierunek środka odwoławczego
 - 9.5. Termin do wniesienia środków odwoławczych
 - 9.6. Zarzuty odwoławcze
 - 9.7. Formułowanie zarzutów odwoławczych
 - 9.8. Przyczyny odwoławcze

Rozdział 6. Sprecyzowanie żądania przez skarżącego – formułowanie wniosków odwoławczych

1. Wnioski odwoławcze
2. Wybór orzecznictwa

Rozdział 7. Granice rozpoznania sprawy

1. Uwagi ogólne
2. Wybór orzecznictwa

Rozdział 8. Apelacja

1. Tryb zaskarżenia wyroku sądu I instancji
2. Dopuszczalność wniesienia apelacji i jej wymogi formalne
3. Podmioty uprawnione do wniesienia apelacji
4. Termin do wniesienia apelacji
5. Warunki formalne apelacji
 - 5.1. Apelacja jako kwalifikowane pismo procesowe
 - 5.2. Zakres zaskarżenia a orzekanie przez sąd odwoławczy
 - 5.3. Termin podnoszenia zarzutów odwoławczych niewskazanych w środku odwoławczym
 - 5.4. Przymus adwokacko-radcowski jako wymóg formalny apelacji
6. Wybór orzecznictwa
 - 6.1. Tryb zaskarżenia wyroku sądu I instancji
 - 6.2. Dopuszczalność apelacji
 - 6.3. Podmioty uprawnione do wniesienia apelacji
 - 6.4. Termin do wniesienia apelacji
 - 6.5. Warunki formalne apelacji
 - 6.6. Skutki niezachowania wymagań formalnych apelacji

Rozdział 9. Zażalenie

1. Dopuszczalność zażalenia
2. Podmioty uprawnione do wnoszenia zażalenia
3. Termin do wnoszenia zażalenia
4. Warunki formalne zażalenia
5. Dewolutywność i suspensywność zażalenia. Tryb wnoszenia zażalenia
6. Instancje zażaleniowe
 - 6.1. Uwagi ogólne
 - 6.2. Organy powołane do rozpoznawania zażaleń w postępowaniu karnym
7. Wybór orzecznictwa
 - 7.1. Dopuszczalność zażalenia
 - 7.2. Podmioty uprawnione do wnoszenia zażalenia
 - 7.3. Termin do wnoszenia zażalenia
 - 7.4. Dewolutywność i suspensywność zażalenia. Tryb wnoszenia zażalenia
 - 7.5. Instancje zażaleniowe

Rozdział 10. Sprzeciwy

1. Sprzeciw od wyroku nakazowego
 - 1.1. Uwagi ogólne o trybie nakazowym i wyroku nakazowym
 - 1.2. Sprzeciw od wyroku nakazowego
2. Sprzeciw na postanowienia i zarządzenia referendarza sądowego
3. Wybór orzecznictwa
 - 3.1. Wydanie wyroku nakazowego
 - 3.2. Sprzeciw od wyroku nakazowego
 - 3.3. Cofnięcie sprzeciwu i jego skutki

Rozdział 11. Quasi-sprzeciwy

1. Uwagi ogólne – cechy charakteryzujące
2. Wniosek o przywrócenie terminu zawitego
3. Wybór orzecznictwa

Rozdział 12. Inne środki zaskarżenia

1. Uwagi ogólne
2. Odwołanie od zarządzeń przewodniczącego składu orzekającego (art. 373 KPK)
3. Wnioski o przeprowadzenie kontroli z urzędu (art. 9 § 2 KPK)
4. Wybór orzecznictwa

Rozdział 13. Nadzwyczajne środki zaskarżenia

1. Uwagi ogólne o nadzwyczajnych środkach zaskarżenia
2. Kasacja
 - 2.1. Dopuszczalność kasacji
 - 2.2. Podmioty uprawnione do wniesienia kasacji

- 2.3. Warunki formalne kasacji pochodzącej od strony procesowej
- 2.4. Podstawy (przyczyny) kasacyjne
- 2.5. Skutki niezachowania wymagań formalnych
- 2.6. Wybór orzecznictwa
- 3. Wniosek o wznowienie postępowania
 - 3.1. Dopuszczalność wniosku o wznowienie postępowania karnego
 - 3.2. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o wznowienie postępowania
 - 3.3. Warunki formalne wniosku o wznowienie
 - 3.4. Podstawy wznowieniowe
 - 3.5. Wybór orzecznictwa
- 4. Skarga na kasatoryjny wyrok sądu odwoławczego
 - 4.1. Charakter prawny skargi
 - 4.2. Wymogi formalne skargi
 - 4.3. Wybór orzecznictwa

Rozdział 14. Środki zaskarżenia w postępowaniu w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe

- 1. Uwagi ogólne
- 2. Apelacja
- 3. Zażalenie
- 4. Wniosek o wyznaczenie rozprawy w postępowaniu o przestępstwa i wykroczenia skarbowe (art. 177 KKS)
- 5. Kasacja i wznowienie postępowania oraz skarga na wyrok sądu odwoławczego w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe
- 6. Wybór orzecznictwa

Rozdział 15. Zasady i reguły intertemporalne w ustawie z 19.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw

Rozdział 1. System środków zaskarżenia w polskim prawie karnym procesowym

1. Ogólna charakterystyka środków zaskarżenia w polskim prawie karnym procesowym

Każdy model postępowania prawnego, w tym postępowania karnego, powinien przewidywać możliwość korekty błędu dokonanego przez organ procesowy w toku procedowania, a zwłaszcza przy wydawaniu przez niego orzeczenia, zarządzenia czy też dokonywaniu innej czynności procesowej, a także jej zaniechaniu. Ustawodawcy tworzą zatem różnorakie systemy kontroli decyzji procesowych oraz korekty wadliwych czynności podejmowanych w toku postępowania. Niezależnie jednak od tego, czy chodzi o wady orzeczenia, będące wynikiem niewłaściwie przeprowadzonego postępowania, czy też o korektę wadliwie dokonanej innej czynności procesowej (zwłaszcza jeśli naruszają one prawa lub godzą w interesy procesowe stron albo innych uczestników postępowania), konieczne jest stworzenie takich możliwości procesowych, by podmiot zainteresowany mógł doprowadzić do zmiany lub pozbawienia mocy prawnej zapadłej decyzji procesowej albo żądać poddania kontroli przez inny organ wadliwie dokonanej czynności procesowej. Taki cel mają spełnić środki zaskarżenia.

Środki zaskarżenia są to wszelkie przewidziane w prawie karnym procesowym sposoby, za pomocą których uprawniony podmiot niezadowolony z rozstrzygnięcia (z wydanego orzeczenia, zarzą-

Cel środków zaskarżenia

Definicja środków zaskarżenia

dzenia) może dążyć do jego zmiany lub uchylecia. Ścisłej jeszcze rzecz ujmując, są to środki prawne, za pomocą których podmioty mający w tym interes prawny ma możliwość wzruszenia zapadłej decyzji procesowej poprzez poddanie jej kontroli innego organu procesowego albo może pozbawić ją mocy lub żądać kontroli innej, niebędącej decyzją, czynności procesowej (zob. *T. Nowak, S. Stachowiak*, Prawo karne procesowe – dynamika postępowania, Bydgoszcz 1999, s. 133 i n.).

System środków zaskarżenia

Wszystkie przewidziane w danym postępowaniu środki zaskarżenia tworzą określony zbiór, nazywany systemem środków zaskarżenia. W jego skład mogą wchodzić instrumenty prawne o różnej charakterystyce. Mogą to być zwyczajne bądź nadzwyczajne środki, służące odpowiednio do kontroli nieprawomocnych albo prawomocnych orzeczeń. W polskiej doktrynie nie ma jednolitości w klasyfikowaniu środków zaskarżenia przyjętych przez ustawodawcę. Przy analizie każdego z nich kluczowe jest ustalenie jego cech charakterystycznych, co pozwala na właściwe ich przypisanie do określonej grupy środków zaskarżenia.

W sposób zgodny przyjmuje się jednak, że na gruncie postępowania karnego, kształtowanego ustawą z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.), system środków zaskarżenia tworzą zwyczajne i nadzwyczajne środki.

Zwyczajne środki zaskarżenia

Zwyczajne środki zaskarżenia przewidziane są do kontroli nieprawomocnych orzeczeń (postanowień i wyroków), niektórych zarządzeń, a nawet czynności niebędących decyzjami procesowymi. Ich celem jest uchylene albo pozbawienie mocy prawnej danej czynności procesowej lub faktycznej. Ustawodawca przewiduje, że korzystać z nich mogą strony procesowe, a także inni uczestnicy procesu niemający statusu strony procesowej (por. m.in. art. 306 § 1a KPK).

Nadzwyczajne środki zaskarżenia

Środki nadzwyczajne służą od orzeczeń prawomocnych, przy czym korzystać z nich mogą uczestnicy postępowania (przede wszystkim strony procesowe), jak też niekiedy podmioty nieuczestniczące w postępowaniu, lecz uprawnione do inicjowania kontroli bądź wzruszenia prawomocnego orzeczenia, w oparciu o przyznane im przez ustawodawcę kompetencje (por. art. 521 KPK).

W ramach systemu zwyczajnych środków zaskarżenia na gruncie polskiego prawa karnego procesowego wymienia się:

- 1) środki odwoławcze;
- 2) sprzeciwy;
- 3) *quasi-sprzeciwy*;
- 4) natychmiastowe odwołanie, a także inne środki zaskarżenia.

Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu jest grupa środków zaskarżenia należąca do zwyczajnych, a także nadzwyczajnych środków kontroli prawidłowości decyzji lub czynności procesowych, jak również takich środków, które są wykorzystywane w postępowaniu toczącym się na podstawie przepisów ustawy z 10.9.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1958 ze zm.).

Środki odwoławcze, które, jak wspomniano wyżej, należą do systemu środków zaskarżenia, są na tyle charakterystyczne, że tworzą osobną podgrupę. Cechy środków odwoławczych i ich cele procesowe oraz skutki ich wniesienia przez uprawnione podmioty (czyli możliwe reakcje organów procesowych powołanych do ich rozpoznania) determinują reguły i sposób ich sporządzania oraz wnoszenia.

W tym miejscu wypada zaznaczyć, że do środków odwoławczych należą te, które przysługują od decyzji nieprawomocnych lub od innych czynności, niebędących decyzjami procesowymi. Ich celem jest wywołanie kontroli wadliwego orzeczenia bądź zarządzenia (również wadliwej czynności procesowej) przez inny organ niż ten, który decyzję wydał lub dokonał czynności. Regułą jest dokonywanie tej kontroli z inicjatywy strony procesowej lub innego uczestnika procesu przez organ instancyjnie wyższy lub usytuowany wprawdzie w pozycji równorzędnej, lecz mający kompetencje kontrolne (tzw. instancja pozioma). Do grupy środków odwoławczych należą: apelacja od nieprawomocnych wyroków i zażalenie na nieprawomocne postanowienia, zarządzenia oraz na niektóre czynności procesowe, a także na zaniechanie czynności (por. art. 467 § 1 KPK).

Jak wyżej wspomniano, środki odwoławcze odróżniają się od innych środków zaskarżenia określonymi cechami. Są to: dewolucyjność, suspensyjność, skargowość i zakaz *reformationis in peius*. Wystąpienie tych cech pozwala na zakwalifikowanie danego środka zaskarżenia do grupy środków odwoławczych.

Rodzaje
zwyczajnych
środków
zaskarżenia

Środki
odwoławcze

Cechy środków
odwoławczych

Dewolutywność i suspensywność mają nieco inne natężenie w zależności od rodzaju środka odwoławczego. Apelacja od wyroku sądu karnego jest bowiem środkiem o bezwzględnej dewolutywności i suspensywności. Oznacza to, że wniesienie apelacji zawsze i bezwarunkowo przenosi sprawę do rozpoznania do II instancji, powołanej do kontroli wyroku i postępowania pierwszoinstancyjnego. Suspensywność, także bezwzględna, oznacza, że wniesienie apelacji wstrzymuje wykonanie i uprawomocnienie się zaskarżonego za jej pomocą wyroku. Dla odmiany zażalenie, które jest drugim w systemie odwoławczym środkiem, cechuje się względną dewolutywnością i względną suspensywnością. Oznacza to, że wniesienie zażalenia nie zawsze przenosi sprawę do rozpoznania do II instancji (czy też do innego organu kontrolnego) i nie zawsze wstrzymuje wykonanie zaskarżonego zażalenia. Kwestie te zostały szerzej omówione w opracowaniu poświęconym sporządzaniu środków odwoławczych w postępowaniu karnym (*H. Paluszkiwicz, Sporządzanie środków odwoławczych w postępowaniu karnym. Komentarz praktyczny wraz z orzecnictwem. Wzory pism procesowych z objaśnieniami, Warszawa 2013, s. 3*).

Wymieniana jako charakterystyczna dla środków odwoławczych skargowość oznacza, że kontrola instancyjna może zostać uruchomiona tylko w razie wniesienia przez uprawnionego uczestnika postępowania, w ustawowo określonym terminie, prawidłowo sporządzonego środka odwoławczego. Pełni on w procesie karnym funkcję skargi etapowej, tzn. jego wniesienie co do zasady powoduje rozpoczęcie kontroli dokonywanej przez inny organ. Organ powołany do kontroli nie jest uprawniony do samodzielnego wszczynania postępowania kontrolnego. Jest mu potrzebny impuls w postaci skargi. Taką właśnie skargą uruchamiającą kontrolę prawidłowości orzeczeń, jak też innych czynności procesowych są apelacja i zażalenie.

Cechą charakteryzującą środki odwoławcze jest również **zakaz reformationis in peius**, który należy rozumieć jako zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego, gdy został wniesiony środek odwoławczy jedynie na jego korzyść (art. 434 § 1 KPK). Zakaz ten dotyczy również orzekania po przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd I instancji, gdy zaskarżono orzeczenie tylko

na korzyść oskarżonego (art. 443 KPK). Sąd odwoławczy może orzec tylko w granicach zaskarżenia wskazanych w środku odwoławczym i tylko w razie stwierdzenia uchybień podniesionych w środku odwoławczym, chyba że ustawa nakazuje wydanie orzeczenia niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów.

W tym miejscu warto tylko dla wyraźnego odróżnienia od grupy środków odwoławczych, do której należą apelacja i zażalenie, wskazać na pozostałe środki zaskarżenia zaliczane do grupy środków zwyczajnych. To one będą także przedmiotem dalszych rozważań.

Są to sprzeciwy, czyli środki służące od decyzji nieprawomocnych i o skutku kasacyjnym. Nie posiadają one cechy dewolutywności. Do tej grupy należą: sprzeciw od postanowień i zarządzeń wydawanych przez referendarza sądowego (art. 93a § 3 KPK), sprzeciw od wyroku nakazowego (art. 506 § 1 KPK) oraz usprawiedliwienie osoby ukaranej karą porządkową (art. 286 KPK), a ponadto – zważywszy na ich skutki prawne – żądania rozpoznania sprawy pomimo objęcia jej amnestią, zawarte w postanowieniach ustaw amnestyjnych.

Grupę tzw. **quasi-sprzeciwów** tworzą inne zwyczajne środki zaskarżenia o charakterze zbliżonym do sprzeciwów, nieposiadające w pełni tożsamyh cech. W wyniku ich wniesienia decyzja procesowa, która ma zostać poddana kontroli, nie traci swej mocy, mimo że na skutek kolejnej decyzji faktycznie przestaje istnieć (por. wniosek o przywrócenie terminu zawitego – art. 126 KPK). Natomiast odwołanie jest takim środkiem zaskarżenia, jaki służyć może każdej zainteresowanej osobie [uczestnikowi postępowania – por. *T. Grzegorzcyk*, *Odwołanie w systemie karno-procesowych środków zaskarżenia*, w: *A. Gaberle, S. Waltoś* (red.), *Środki zaskarżenia*, Warszawa 2000, s. 407–425; *T. Grzegorzcyk, J. Tylman*, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2003, s. 778]. Przewiduje je np. art. 373 KPK jako środek zaskarżenia służący od zarządzeń przewodniczącego składu wieloosobowego, wnoszony do sądu procedującego na rozprawie, a także na posiedzeniu (jeśli sąd w takim powiększonym składzie proceduje). Przedmiotem odwołania są zarządzenia związane z tzw. kierownictwem formalnym, które należy do kompetencji przewodniczącego składu orzekającego.

Wypada w tym miejscu także krótko wspomnieć o tzw. innych środkach zaskarżenia stanowiących również element szeroko poję-

Sprzeciwy

Quasi-sprzeciwy
i odwołanieInne środki
zaskarżenia

tego systemu środków zaskarżenia, przewidzianego przez ustawodawcę polskiego w toku procesu karnego. Do tej grupy zalicza się wnioski o przeprowadzenie kontroli z urzędu (art. 9 § 2 KPK), np. wniosek podejrzanego (oskarżonego) o uchylenie lub zmianę środka zapobiegawczego (art. 254 KPK), a także inne wnioski.

Należy podkreślić, że system środków zaskarżenia może być oparty na modelu dwu- lub trójinstancyjnym. Przyjęcie jednego z tych modeli w porządku prawnym danego państwa wskazuje na zadania, jakie stawia ustawodawca organowi kontrolującemu, i tym samym określa, jakie decyzje co do kontrolowanego rozstrzygnięcia jest on władny podjąć.

Najkrócej rzecz ujmując, spotykane są także dwa systemy środków zaskarżenia: apelacyjny i kasacyjny. W systemie apelacyjnym organ powołany do kontroli orzeczenia dokonuje jego pełnej merytorycznej kontroli wraz z ponownym postępowaniem dowodowym, po którym orzeczenie jest zatwierdzane albo uchylane i zastępowane nowym, wydawanym przez organ kontrolujący. Wydawane jest orzeczenie reformacyjne (reformatoryjne). W systemie kasacyjnym orzeczenie w wyniku rozpoznania zaskarżenia jest uchylane. Organ kontrolujący wydaje zatem orzeczenie o skutku kasacyjnym. Polski system środków zaskarżenia w procesie karnym nie jest jednorodny. Nie jest bowiem ani czysto apelacyjny, ani też nie ma wyłącznie cech kasacyjnych.

Oprócz grupy zwyczajnych środków zaskarżenia polski ustawodawca wyróżnia w systemie także inne środki, które również służą do kontroli zapadłych w toku postępowania karnego orzeczeń. Są to **środki nadzwyczajne**, przysługują one bowiem określonym podmiotom i wnoszone są w celu wzruszenia prawomocnych decyzji procesowych (orzeczeń).

Do nadzwyczajnych środków zaskarżenia należą: **kasacja** (służy od prawomocnych orzeczeń) oraz **wniosek o wznowienie postępowania karnego prawomocnie zakończonego**. Przysługują one stronom procesowym, jednak mogą być wnoszone także przez tzw. podmioty specjalne: Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka. Ustawa o zmianie Kodeksu postępowania karnego z 2019 r. usunęła z grupy podmiotów spe-

cyjnych Ministra Sprawiedliwości (por. art. 521 KPK w brzmieniu nadanym ZmKPK19). Od 15.4.2016 r. w polskim systemie środków zaskarżenia pojawił się nowy środek zaskarżenia o nadzwyczajnym charakterze. Jest to skarga na wyrok sądu odwoławczego o treści kasatoryjnej, czyli uchylający wyrok sądu I instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania. Stanowi on oryginalne rozwiązanie polskiego prawodawcy i nie posiada swego odpowiednika w tych systemach środków zaskarżenia, które są zbudowane na zbliżonych do polskiego systemu podstawach. W doktrynie zwraca się uwagę na pewne podobieństwo założeń konstrukcyjnych tego środka do kasacji, stanowiącej podstawowy nadzwyczajny środek zaskarżenia prawomocnych orzeczeń. Kasacja posiada cechę bezwzględnej dewolutywności (do jej rozpoznania właściwy jest wyłącznie SN i przysługuje ona od prawomocnych orzeczeń sądów odwoławczych). Jest środkiem względnie suspensywnym, SN bowiem może wstrzymać wykonanie zaskarżonego orzeczenia, jak i innego orzeczenia, którego wykonanie zależy od rozstrzygnięcia kasacji (art. 532 § 1 KPK). Podobnie ukształtowana została skarga na wyrok sądu odwoławczego, która również jest rozpoznawana przez SN i także ma cechę bezwzględnej dewolutywności oraz suspensywności, choć nie ma skutku ściśle reformatoryjnego (nie może doprowadzić do zmiany zaskarżonego orzeczenia, a jedynie do jego uchylecia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd odwoławczy). Należy także uznać, że przysługuje ona od wyroku, który ma cechę prawomocności (co nie jest równoznaczne z zakończeniem postępowania wskutek wydania takiego orzeczenia).

Do grupy nadzwyczajnych środków zalicza się w doktrynie także **wniosek o stwierdzenie nieważności prawomocnego orzeczenia** w trybie ustawy z 23.2.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2099), a także na gruncie KKS – **wniosek skazanego o wyznaczenie rozprawy** w postępowaniu wobec nieobecnych (art. 177 KKS – w wyniku wniesienia tego środka orzeczenie traci moc prawną, gdy skazany stawi się na rozprawę). Ze względu na charakter prawny za nadzwyczajny środek zaskarżenia uważa się również wniosek

wskazany w art. 12a ustawy z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 556 ze zm.).

2. Dwuinstancyjność postępowania karnego

Model polskiego
postępowania
karnego

Cechą polskiego postępowania karnego jest jego dwuinstancyjność. Model kontroli orzeczenia wydanego w sprawach karnych przez dwie instancje przewidują zarówno KPK, jak i Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Wprowadzając w KPK dwuinstancyjność postępowania sądowego, ustawodawca zrealizował standard, o którym mowa w art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Dwuinstancyjność postępowania to przy tym jeden z warunków sprawiedliwości proceduralnej. Model takiego właśnie postępowania karnego jest także zgodny z aktami międzynarodowymi odnoszącymi się do ochrony praw i wolności człowieka, które wiążą Polskę. Prawo odwołania się od wyroku sądu I instancji wynika z postanowień art. 14 ust. 5 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, zał.), przewidującego, że każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą. Gwarancję kontroli instancyjnej orzeczeń (wyroków) wydawanych w sądzie karnym I instancji przewiduje również podpisany przez Polskę Protokół Nr 7 z 22.11.1984 r. do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364), który w art. 2 przewiduje dla każdego, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie winy, jak też co do kary, a korzystanie z tego prawa ma być regulowane ustawą. Jednocześnie przepis ten wprowadza pewne ograniczenia (wyjątki), przewidując odstępianie od tej zasady tylko w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach gdy dana osoba była sądzona w I instancji przez SN lub została uznana za

winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu I instancji.

Standard konstytucyjny, który przewiduje model postępowania (co najmniej) dwuinstancyjnego (zob. art. 176 ust. 1 oraz art. 78 Konstytucji RP), podobnie zresztą jak przewidują to przepisy Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) (art. 13), wcale nie oznacza, że tożsame rozstrzygnięcia mają zapasć w sądach I i II instancji w tym sensie, że sąd odwoławczy miałby co najwyżej możliwość utrzymania w mocy zaskarżonego orzeczenia, a jeśli takie rozstrzygnięcie byłoby nie do zaakceptowania, to zmuszony byłby jedynie do uchylecia takiego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Jak zauważa SN – rzecz więc w tym, aby „sprawa” została rozpoznana w dwóch instancjach, a nie w tym, aby każde rozstrzygnięcie było poddane zawsze kontroli instancyjnej (post. SN z 12.4.2012 r., IV KK 28/12, Legalis).

Orzecznictwo TK prowadzi do wniosku, że z konstytucyjnej zasady co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego (art. 176 ust. 1 Konstytucji RP) wynika konieczność spełnienia trzech warunków:

- 1) zapewnienia dostępu do II instancji, co oznacza przyznanie stronom środka zaskarżenia;
- 2) powierzenia rozpoznania sprawy II instancji sądowej wyższego szczebla;
- 3) odpowiedniego ukształtowania procedury przed sądem II instancji, tak, aby sąd ten mógł zbadać sprawę i wydać merytoryczne rozstrzygnięcie (por. wyr. TK: z 13.7.2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009, Nr 7, poz. 109; z 31.3.2009 r., SK 19/08, OTK-A 2009, Nr 3, poz. 29; z 16.11.1999 r., SK 11/99, OTK-A 1999, Nr 7, poz. 158; z 12.6.2002 r., P 13/01, OTK-A 2002, Nr 4, poz. 42).

Konsekwencją przyjęcia dwuinstancyjnego modelu postępowania karnego jest określenie w ustawie organów powołanych do rozpoznawania spraw i podejmowania decyzji procesowych w I instancji oraz wskazanie organów bądź też zasad rozpoznawania środków zaskarżenia od decyzji organów pierwszoinstancyjnych. Mając na

uwadze, że kontroli w toku instancji podlegają zarówno orzeczenia (wyroki, postanowienia), jak i niektóre zarządzenia, a nawet czynności niebędące decyzjami procesowymi, ustawa przyznaje prawo do **rozpoznawania środków odwoławczych** różnym organom. Inaczej kształtuje się tok instancji w postępowaniu przygotowawczym (art. 465 KPK), a inaczej w postępowaniu sądowym pierwszo- i drugoinstancyjnym (art. 425 i 426 KPK). Należy mieć na uwadze, że nie zawsze organ wyższej instancji jest organem nadrzędnie usytuowanym w hierarchii organów procesowych. Niekiedy organem powołanym do rozpoznawania i rozstrzygania środków zaskarżenia jest zupełnie **inny organ**, który wskazany został przez ustawodawcę jako organ II instancji (np. sąd właściwy do rozpoznania sprawy rozpoznaje zażalenia na postanowienia prokuratora – art. 465 KPK). Wspomnieć należy też o tzw. instancji poziomej, którą tworzą **równorzędne organy** do tych, które orzekały w I instancji. Z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku postanowień wskazanych w art. 426 § 2 KPK (postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wydane wskutek zażalenia, wydane w toku postępowania odwoławczego postanowienie o przeprowadzeniu obserwacji, postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego lub nałożeniu kary porządkowej, o zawieszeniu postępowania) oraz w przedmiocie kosztów postępowania, o których po raz pierwszy orzeka sąd odwoławczy, od których środek odwoławczy w postaci zażalenia rozpoznaje inny równorzędny skład sądu odwoławczego. Jeszcze inaczej kwestia ta kształtuje się w odniesieniu do środków zaskarżenia zaliczonych do pozostałych grup zwyczajnych środków (sprzeciw, *quasi*-sprzeciw, odwołania, wnioski o przeprowadzenie kontroli z urzędu). Tu ustawa przewiduje odpowiedni tryb zaskarżania, dopasowując go do cech poszczególnych środków. Sprzeciw i *quasi*-sprzeciw ze względu na swój kasacyjny charakter powodują utratę mocy obowiązującej zaskarżonego orzeczenia. Dalsze rozpoznanie sprawy następuje **przed tym samym organem** (sądem), który wydał zaskarżony wyrok (por. jednak art. 93a § 3 KPK dotyczący sprzeciwu na postanowienia i zarządzenia referendarza sądowego). W przypadku odwołania od zarządzeń porządkowych przewodniczącego składu kolegialnego, o jego skuteczności i uchyleniu zarzą-

dzenia decyduje skład orzekający, przed którym toczy się rozprawa. O organach właściwych do rozpoznawania poszczególnych środków zaskarżenia będzie mowa w dalszej części opracowania.

W tym miejscu należy tylko przypomnieć podział środków zaskarżenia na zwyczajne, przysługujące od nieprawomocnych decyzji procesowych, oraz na nadzwyczajne, służące do wzruszania prawomocnych orzeczeń. Orzeczenie uzyskuje **prawomocność formalną**, gdy: wyczerpany został tok instancji, tzn. organ II instancji utrzymał w mocy zaskarżoną decyzję; ustawa uznaje za niedopuszczalne zaskarżenie decyzji procesowej wydanej w I instancji; uprawniony (np. strona) zrezygnował z wniesienia środka zaskarżenia od decyzji wydanej w I instancji lub po jego wniesieniu skutecznie cofnął ten środek. Orzeczenie prawomocne kończy formalnie proces karny, jednak może on być podjęty (wzruszony), jeśli orzeczenie zostanie zaskarżone przy użyciu nadzwyczajnych środków zaskarżenia, co jest możliwe w określonych sytuacjach i przy spełnieniu określonych warunków formalnych. Do czasu rozstrzygnięcia o skuteczności tych nadzwyczajnych środków zaskarżenia orzeczenie wywołuje stan rzeczy osądzonej (*res iudicata*), a to oznacza domniemanie prawdziwości ustaleń dokonanych w tej decyzji procesowej oraz jej zgodność z przepisami prawa i **prawomocność materialną**. Warto w tym miejscu odnotować, że w doktrynie i orzecznictwie sądowym rozważana jest kwestia prawomocności orzeczenia w powiązaniu z cechą jego trwałości, zapewniającej ostatecznie stabilizację prawną. Zauważa się przy tym, że prawomocność nie jest wartością bezwzględnie chronioną, a jej zakres jest ukształtowany przez ustawę, w której określone są wyjątki i ograniczenia oraz reguły pozwalające na przełamanie gwarancyjnej funkcji prawomocności [uchw. SN(7) z 29.11.2016 r., I KZP 6/16, OSNKW 2017, Nr 1, poz. 1 – uzasadnienie]. W doktrynie na tym tle rozróżnia się przy tym orzeczenia zdolne do nabycia cechy prawomocności i takie, które nie są zdolne do jej uzyskania (por. S. Steinborn, *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 68 i n.).